

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת שבוע

שמיטה בימינו לכתחילה?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

גם בהתחלת פרשתנו הכתוב מדגיש:

"וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְקִיֵּךְ: וְאָרָא אֶל אֲבֹתֶיךָ אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי וְשָׁמַי יְקִיֵּךְ לֹא נִדְעָתִי לָהֶם: וְגַם הִקְמַתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לְתַת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֶת אֶרֶץ מִגְרִיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָּהּ" (שמות ו' ב-ד).

מטרתה של יציאת מצרים היא חי תורה מלאים בארץ ישראל. מצוות השמיטה איננה אחת מהמצוות התלויות בארץ, אלא היא מצווה, שהישיבה בארץ תלויה בקיומה ושמירתה. כך מפורש בפסוקי התוכחה של פרשת בחוקותי:

"וְאִתְּכֶם אֲזַכֶּה בְּגוֹיִם וְהִרִיקִיתִי אַחֲרֵיכֶם תְּרֵב וְהִיתָה אֶרְצְכֶם שְׂמֵמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חֲרָבָה: אִז תִּרְצָה הָאָרֶץ אֶת שְׂבַתְתֶּיךָ כִּל יְמֵי הַשָּׁמָה וְאִתָּם בְּאָרֶץ אֲיִבִיכֶם אִז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ וְהִרְצַת אֶת שְׂבַתְתֶּיךָ: כִּל יְמֵי הַשָּׁמָה תִּשְׁבַּת אֶת אֲשֶׁר לֹא שְׂבַתְתָּ בְּשַׁבְתֶּיךָ עָלֶיךָ" (ויקרא כ"ו לג-לה)

כך גם מפורש בדברי עזרא הסופר בספרו דברי הימים, בשם הנביא ירמיהו, ערב חורבן בית ראשון והשלמת תהליך הגלות:

"לְמַלְאוֹת דָּבָר יְקִיֵּךְ בְּפִי יְרִמְיָהוּ עַד רִצְתָהּ הָאָרֶץ אֶת שְׂבַתוֹתֶיךָ כִּל יְמֵי הַשָּׁמָה שְׂבַתָּה לְמַלְאוֹת שְׁבָעִים שָׁנָה"

(דברי הימים ב פרק ל"ו כא)

כיצד נוכל להתקרב לתיקון המצב, גם אם עדיין לא ניתן לסמוך על ההבטחה האלקית כי בשנה הששית נקבל יבול של שלש שנים, מכיוון שקיום המצווה איננו עדיין חובה מן התורה?

יש אפשרות בדיעבד גדול, תוך צער ותפילה כי נזכה בקרוב לקיים את המצווה כהלכתה, לפתור את הבעיה ולמכור את השדות לנכרי כדי לחזק את החקלאות היהודית בארץ ישראל, בהסתמכות על גדולי עולם שתמכו בפתרון זה. הרבה יותר בדיעבד ניתן לצרוך רק יבול של נכרים, לפגוע בחקלאים היהודים, שמגלמים את העשייה הציונית במיטבה ואולי לחזק במישרין או בעקיפין את אלה הזוממים לגרשנו מנחלתנו. עקיפה זו של המצווה, שחלק מגדולי ישראל תמכו בה, גם היא בעייתית מאוד.

המחלוקת בין המחנות בדבר מי משתי הדרכים עדיפה הלכתית, הפכה לצערנו הרב למחלוקת חברתית ופוליטית. מחלוקת זו מתנגדת במהותה לאחד העקרונות החשובים ביותר שעומדים בבסיס מצוות השביעית - אחדות והגברת האחריות והערבות ההדדית של כל יושבי ארץ ישראל, עד שנגיע בע"ה ל"כל יושביה עליה", לפי סדר השבטים.

אנו מודים לקב"ה כי זימן בידנו את האפשרות להיות שותפים באוצר בית דין הכללי, ששותפים בו (לפי סדר האי"ב) הרב מרדכי אייכלר דומ"ץ - חסידות בעלז, הרב יוסף אפרתי - ראש בית מדרש גבוה להלכה בהתיישבות החקלאית, הרב שמעון בעדני - חבר מועצת חכמי התורה, הרב אברהם ברוידא - דיין בבית הדין של הרב ניסים קרליץ, הרב זאב ויטמן - רבה של תנובה, הרב ישראל מנדלסון - רבה של קוממיות ואנכי.

הירקות והפירות של אוצר בית דין זה יחולקו (החל מהשבוע), במחיר השווה לכל נפש (תמורת ההוצאות הישירות בלבד של עבודת החקלאי כשליח בית הדין), ללא כל בעיה של "לאכלה ולא לסחורה", לכל מגורי הציבור, בכל רחבי הארץ. אפשרות זו נפתחה הודות לנדיבותו של ידידנו היקר מר ארי ברגמן. זהו פתרון לכתחילה שאיננו עוקף את מצוות השמיטה אלא מאפשר את קיומה בדרך הקרובה ביותר בימינו, למצב האידיאלי.

נסיים בתפילה כי ממשלת ישראל תאמץ פתרון זה כפתרון לאומי כללי, מתוך אוירה של אחדות, לכלל חלקי הציבור.

לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל	לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב ע"ה נלב"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט

לע"נ מר שמואל שמש ז"ל, חבר הנהלת יארץ חמדה, נלב"ע י"ז בסיוון תשע"ד
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

חמדת הדף היומי

גזירה לגזירה הרב דניאל סגרון

הגמרא ביבמות (ק"ט ע"א) מביאה את דעתו של רבי אליעזר שהמגרש את היתומה והחזירה אסורה ליבם גזירה משום יתומה בחיי האב. לאחר מכן שואל רבא את רב נחמן מה הדין בצרת היתומה, עונה לו רב נחמן "היא גופה גזירה ואין ניקום ונגזור גזירה לגזירה".

בטעם דין זה, שאין גוזרים גזירה לגזירה, כתב רש"י (ביצה ב' ע"ב) שבתורה נאמר 'ועשו משמרת למשמרת' כלומר לשמירת התורה צריך שימור נוסף שהוא גזירות חז"ל, אך שימור אחד נאמר ולא שני שימורים. בתשובת רב שר שלום גאון (שו"ת חמדה גנוזה סימן ע"ז) מובא טעם נוסף, שאם נגזור גזירות רבות תתמלא ההלכה בגזירות רבות ואין בכוחו של הציבור לעמוד בכך. אמנם מצינו כמה סייגים לכלל זה.

ראשית, הגמרא עצמה (ביצה ג' ע"א) אומרת שכאשר שתי הגזירות נגזרו בגזירה אחת אין מניעה לגזור גזירה לגזירה. לכן ביצה שנולדה ביום טוב אסורה, לפי אחת הדעות, גזירה משום משקין שזבו, אף שמשקין שזבו אסורין גזירה שמא יסחוט.

התוספות (ברכות נ"ג ע"א ד"ה גזירה) כתבו על פי הגמרא שכאשר הגזירה המקורית לא תתקיים ללא גזירה נוספת גוזרים גזירה לגזירה – "דאי לא הא לא קיימא האי".

המאירי (ביצה ל"ז ע"א) כתב שכל דבר שיש לו סמך מן המקרא, כגון איסור 'ממצוא חפציד' בשבת, ניתן לגזור בו גם גזירה לגזירה. **הפרי מגדים** (פתיחה כוללת) כתב, שגם כל שיש לו אסמכתא מן המקרא לא נאמר עליו כלל זה.

צמצום נוסף וחשוב כתב **התוספות רי"ד** (שבת ל"א ע"א) שכל דין זה נאמר רק כשהאיסור הראשון הוא מחמת דבר אחר. כגון טלטול בכרמלית שאיסורו הוא משום טלטול ברשות הרבים לא נגזור שמא יבואו לטלטל בכרמלית. אבל, אומר התוס' רי"ד, אם האיסור הראשון נאסר מחמת עצמו ניתן לגזור גם גזירה לגזירה. דוגמה לכך – איסור הטמנה. הגמרא בשבת אומרת שאסור להטמין בדבר המוסיף הבל שמא יטמין ברמץ. ולכאורה הרי כל איסור הטמנה ברמץ הוא משום שמא יבוא לחתות בגחלים ואם כן לאסור הטמנה בכל דבר המוסיף הבל זו גזירה לגזירה? אלא אומר התוספות רי"ד שכוון שאיסור 'שמא יחתה' הוא בגוף הרמץ ולא שמא יחתה במשהו אחר, לכן נתין לגזור גזירה לגזירה, גזירת הטמנה בדבר המוסיף הבל אטו הטמנה ברמץ.

עוד כתב **החכם צבי** (סימן ע"ה) שבכל דבר המצוי ורגיל גזרו חכמים גם גזירה לגזירה. וכעין זה כתב **הגר"א** (ביאור הגר"א או"ח סימן רנ"ב) שבכל דבר הקרוב לידי פשיעה גזרו בו.

נראה לחלק את הצמצומים שמצאנו בגמרא ובפוסקים לכלל זה לשתי סוגים עיקריים:

- א. בגדר הגזירה. כלומר זו לא עוד גזירה נוספת אלא חלק מהראשונה. מכך נובעים דברי הגמרא שכאשר שתי הגזירות נגזרו בגזירה אחת אין מניעה. מכך גם נובעים דברי התוספות שאם הגזירה הראשונה לא תתקיים גוזרים כי כיוון שהגזירה השנייה נצרכת לגזירה הראשונה נמצא שהכול גזירה אחת. מכך גם נובעים דברי התוס' רי"ד שאם האיסור המקורי אינו מחמת דבר אחר נמצא שאין זו הרחבה כפולה כי גוזרים מחמת האיסור הראשון עצמו.
- ב. בחשיבות הגזירה השנייה. מכאן נובעים דברי המאירי והפמ"ג שכאשר האיסור הראשון חמור יותר ניתן לגזור גזירה לגזירה. מכאן גם נובעים דברי החכם צבי והגר"א שאם יש חשש גדול למכשול גוזרים גזירה לגזירה.

ייתכן להוסיף ולומר ששתי חלוקות אלו נובעות מטעם כלל זה.

לפי הטעם של רש"י שיש לנו לימוד שעושים רק משמרת אחת לתורה ולא שתי משמרות, מובן מאד שכאשר לא מדובר בעוד גזירה נוספת אלא בעצם אותה גזירה אין מניעה לעשות משמרת נוספת, כי היא באמת אותה משמרת הראשונה אותה נצטוונו לעשות.

אך לפי הטעם של רב שר שלום גאון שחז"ל לא רצו להחמיר על הציבור יותר מדי, מובן מדוע באיסור חמור או כשיש חשש גבוה לתקלה הוצרכו חכמים להחמיר יותר על הציבור. כדי למנוע פגיעה באיסור חמור או כדי למנוע תקלה מצויה.

סיכום: הגמרא ביבמות אומרת שלא גוזרים לגזירה, אך מצינו כמה וכמה סייגים לכלל זה. הצענו לחלק סייגים אלו לשתי קטגוריות עיקריות הנובעות מטעמו של כלל זה.

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן.

יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

הרב יוני לביא, מנהל מוקד "חברים מקשיבים" לנוער (טל': 1599-5000-54 בכל ערב, ובאחר: makshivim.org.il)
ופעיל ב'לב אבות' - קו יעוץ להורי מתבגרים (טל': 02-9973232 ובאינטרנט levavot.org.il)

שבת אחים

רק לפני שבוע זכינו לסיים את ספר בראשית. כל מי שקרא את סיפורי התורה על קין והבל, יעקב ועשיו, רחל ולאה והשיא - מאבק האיתנים בין יוסף לאחיו, לא יכול שלא לחוש טעם חמצמץ. סימני שאלה מטרדיים מרחפים באוויר ומנקרים בלב. למה היחסים המשפחתיים נראים כאן כל-כך נורא? האם אחים לא אמורים לאהוב ולתמוך אחד בשני? וגם אם אין ביניהם חיבה עצומה - לפחות שלא תהיה עוינות כזו? ובכלל, מה התורה רוצה לומר לנו בזה?
ייתכן שדווקא הקרבה הגדולה הקיימת בין אחים, היא זו שיוצרת את הסיבות לריחוק ולשנאה ביניהם. יש כאן שני ילדים **המתחרים בעצם על אותה המשבצת**. בלב שניהם מקנן רצון עמוק לאהבה בלעדית של הוריהם. שניהם מצטופפים באותה טריטוריה פיזית, ושניהם מתחרים על אותם משחקים, בגדים ומאכלים. יש מחכמי ישראל המסבירים שהתורה הטילה וטו חמור על גילוי עריות בתוך המשפחה כדי לפחות לנטרל את הגורם המיני מתוך התחרות הקיימת, אך עדיין נותרו מספיק דברים שיכולים להיות עילה למריבה.

"אני אחיך אל תשכח..."

- בניית האחוה המשפחתית היא אחד האתגרים הגדולים הרובצים לפתחם של ההורים. הוא דורש השקעה מתמדת, אך ללא ספק היא משתלמת מאוד. קשר משפחתי חם ואיכותי הוא אוצר יקר ואין לו תחליף. גם אם יש לך אלפי חברים בפייסבוק, ברגע האמת מי שיבוא לעזרתך ויחלץ אותך בעת צרה אלו קודם כל בני המשפחה שלך. איך עושים את זה? הנה כמה כיוונים למחשבה:
- א. **יצירת חוויות משפחתיות מגבשות** – נצלו כל הזדמנות של מפגש משפחתי (בארוחת ערב סתמית, בטיול משפחתי בחופש, בטקס הדלקת נרות חנוכה וכן הלאה) ליצירת חוויה משפחתית נעימה של שיתוף, התעניינות, שיתוף והנאה. הורים שיובילו נכונה את המהלך יצמיחו משפחה מדברת, מקשיבה ומגובשת.
  - ב. **כל אחד אהוב בפני עצמו** - אחד הלקחים מסיפור יוסף ואחיו הוא האחריות של ההורים להימנע מלעורר קינאה בין הילדים. "אמר רב: לעולם אל ישנה אדם את בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב לבנו יוסף משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים" (שבת ד,ב). כל ילד צריך להרגיש אהוב ומוערך בפני עצמו, כך שלא יהיה מאויים מהענקה של יחס טוב לאחיו.
  - ג. **הניחו להם להסתדר** - האינטואיציה הטבעית של הורים דוחפת אותם למהר ולהתערב בכל מריבה בין הילדים. המציאות מלמדת שאם נצליח לעצור את עצמנו ולהמתין - את רוב המריבות מצליחים הילדים לפתור בעצמם!
  - ד. **לחלוק ולהתחשב** – בלא מעט בתים יש היום חדר לכל ילד ומחשב לכל צאצא. אין ספק שזה חוסך מריבות וויכוחים ויוצר הפרדה המספקת להורים שקט תעשייתי. מצד שני, מחמיצים כאן הזדמנות לחנך את הילדים להתחשבות ולהרגיל אותם לוותר. אדרבה, מוטב שיהיה רק מחשב אחד ובאותו חדר יגורו כמה ילדים. הם יצטרכו ללמוד לראות את האחר ולקחת בחשבון את זכויותיו וצרכיו, נכס גדול לחיים כאנשים בוגרים.
  - ה. **דוגמא אישית** – האופן בו בני הזוג מתייחסים זה לזה, והדרך בה הם מתייחסים לבני משפחתם היא ספר הלימוד הטוב ביותר לילדים מהי משפחה ואיך לנהוג בזולת.

לבנות את המקדש שלנו

לעומת ספר בראשית המציג עימותים משפחתיים רבים, בספר שמות אנו זוכים לפגוש מודל אחר. **משה ואהרן**. כאשר האח הצעיר מתבשר על היבחרו להיות מנהיג העם, הוא מציע אוטומטית את אחיו הבכור – "שלח נא **ביד תשלח**" (שמות ד, יג ורש"י שם). כאשר אחיו הגדול שומע על המינוי של הצעיר ממנו אין בליבו שמץ קינאה – "הנה הוא יוצא לקראתך וראך **ושמח בליבו**" (שם ד,יד).

כולנו מכירים את הסיפור על שני האחים שבחלקם נבנה המקדש. המשימה שלנו היא שלפחות במקדש הפרטי, הביתי, שלנו, נזכה ליצור אהבה ואחוה, כבוד ופרגון בין הילדים.

לחומרי תוכן והעשרה, שיעורי וידאו וסרטונים חינוכיים: milatova.org.il

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ח)

Florida, USA

פלורידה, ארצות הברית

אב תשי"ע

רב רפורמי, עלייתו לתורה בבית כנסת אורתודוקסי

שאלה

רב רפורמי של טמפל גדול במיאמי פרש לגמלאות, ולהפתעתי הוא בא, ברגליו, בשבת לבית הכנסת שלנו. אנחנו מתלבטים אם לאפשר לו לעלות לתורה.

צדדי ההתלבטות הם כדלהלן:

מצד אחד יש להתרחק מאד מאותם רפורמים, מפני שאנו מתנגדים לדעותיהם ולכך שפרצו פרצה גדולה שגרמה גם להתבוללות נוראה.

מצד שני בעקבות הניסיון שיש לי בעירנו, נראה לי שיש מקום לפעול לקירוב אצל אותם רפורמים שניכר אצלם שינוי, ולפחות רצון לשינוי, של ממש בהנהגותיהם. כגון: השתתפות בשיעורי תורה על פי רוח ישראל סבא או שבאים ברגליהם בשבת לבית הכנסת האורתודוקסי, למרות שיכולים, לשיטתם, לנסוע ברכב לטמפל שלהם בשבת. כמו כן ידועה שיטתם של ר' יעקב עטלינגר ואחרונים נוספים שיש להתייחס כיום, לחילונים, כ"תינוק שנשבה". ויהודים רפורמים כאלה, שלא יודעים מיהדות, תורה ומצוות דבר וחצי דבר, כולם בורים ועמי ארצות, מעולם לא למדו דבר ובכלל חילונים ייחשבו, ואם כן אולי יש מקום לקרבתם ולהחזירם בתשובה. ולפי זה אולי יש מקום להעלות לתורה רב רפורמי שפרש לגמלאות ולעודדו ולקרבו ליהדות, שכן הוא מראה סימנים ברורים לכך. מצד שלישי ידועים לי כאן, בדרום פלורידה, מקרים רבים שרבנים בבתי כנסת אורתודוקסיים מתירים ליהודים הבאים ברכב בשבת לבית כנסת לעלות לתורה ולקחת חלק פעיל בבית הכנסת, מפני שאותם יהודים רוצים דווקא להתפלל במסגרת המסורתית ולהשתייך אליה (אולי בגלל בורותם או שהם עושים כן "לתאבון" ולא "להכעיס").

תשובה

נקדים ונאמר כי רב בית הכנסת הוא היחיד שמוסמך לפסוק בשאלה זו ובשאלות דומות. בגלל חשיבות הנושא נציין כמה הדרכות הלכתיות בנושא:

- א. יש בעיה להעלות לתורה רב רפורמי המחזיק עדיין בדרכים¹.
- ב. אם ניכר² שהוא עזב את דרכם ורוצה להתקרב לתורה ומצוות - אפשר להעלותו לתורה, כדרך שמותר להעלות כל איש שאינו שומר תורה ומצוות³, כדי לקרבו לתפילה ותורה⁴.
- אם הוא כבר משפיע לטובה על סביבתו⁵ - יש מצווה רבה לקרבו ולעודדו.

¹ הגר"מ פיינשטיין הגדיר את הרבנים הרפורמים כאפיקורסים. על פי הגדרה זו יש שתי בעיות כאשר הם עולים לתורה. א) ברכתם אינה ברכה, שהרי הם כופרים בקב"ה. ב) יש בכיבודם משום חנופה לרשעים. עיין אגרות משה (או"ח חלק ב סי' נ, ובחלק ג סי' כא). יש להעיר שפסיקותיו אלה של הגר"מ פיינשטיין בעניינים אלו נכתבו כאשר היה חשש גדול שהאורתודוקסיה ח"ו תעלם, וידם של הרפורמים היא שתגבר. לכן פסק כך גם לקולא ולא רק לחומרה. בדורנו החשש הוא הפוך. יש סכנה גדולה מאד של התבוללות שמעמידה בספק ח"ו את קיומם של יהודים רפורמים כיהודים בעתיד הלא רחוק.

² החשיבות שהכוונה לשינוי הדרך תהיה ניכרת נובעת משתי סיבות:
 (1) מצד הציבור. צריך שיהיה ברור לציבור המתפללים שאנו לא מכבדים אותו מתוקף תפקידו הקודם כרב רפורמי.
 (2) מצד הברכה. כדי שברכתו תחשב כברכה, צריך שנראה שהוא שינה את אמונתו ודרך החשיבה שלו. ההגדרה של "ניכר", תלויה במציאות המסוימת שבכל מקרה ומקרה. לדוגמה, הגעה ברגל ולא ברכב לבית הכנסת לא מעידה בהכרח על שינוי גישה, יכול להיות שהיא נובעת מטעמי נוחות. גם בהעברת שיעורים יש צורך שהתוכן אכן יהיה שונה מהתכנים של התנועה הרפורמית.

³ עיין שו"ת במראה הבזק חלק א (סי' ז-ח), חלק ב (סי' ו), וחלק ג (סי' ה), ובמאמרו של הרב יוסף כרמל בנושא בכתב העת שרידים גליון יח. הרמב"ם באגרת השמד כתב: "וכבר פירשו ז"ל שהפושע שפשע ברצונו, כשיבוא לבית הכנסת להתפלל - מקבלין אותו, ואין נוהגין בו מנהג בזיון". וראה גם מה שכתב הרמב"ם בהלכות ממרים ג, ג: "אבל בני אותן הטועים ובני בניהם, שהדיחו אותן אבותם ונולדו במינות וגדלו אותן עליו - הרי הן כתינוק שנשבה לבין הגוים וגדלוהו הגוים על דתם, שהוא אנוס; ואע"פ ששמע אחר כך שהיה יהודי, וראה היהודים ודתם, הרי הוא כאנוס, שהרי גדלוהו על טעותם; כך אלו האוחזים בדרכי אבותיהם שתעו. לפיכך ראוי להחזירן בתשובה, ולמשוך אותן בדרכי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה...".
⁴ וביד פשוטה שם הביא מדברי הרמב"ם בתשובה (בלאו סי' תמט) שכתב בעניין הקראים: "ואומר, כי אלה הקראים השוכנים פה בנוא אמון ובארץ מצרים ובדמשק ובשאר מקומות ארץ ישמעאל וזולתם, ראויים הם לחלקם מחלקי הכבוד להתקרב אצלם במעשה יושר, ולהתנהג עמהם במדת הענוה ובדרך האמת והשלום, כל זמן שגם הם ינהגו עמנו בתמימות, ויסירו מהם עקשות פה ולזות שפה מלדבר תועה על חכמי הרבנים שבדור. וכל שכן כשישמרו לשונם מלהתלוצץ ומלהלעיג בדברי רבותינו ע"ה הקדושים, התנאים חכמי המשנה והתלמוד, שבדבריהם והמנהגים הקבועים לנו מפיהם ומפי משה מפי הגבורה אנו הולכים. ובזאת יכון לנו לכבדם וללכת לשאול בשלומם אפילו בבתיהם ולמול את בניהם ואפילו בשבת, ולקבור מתיהם ולנחם אבליהם", ועוד הביא שם מדברי רבינו אברהם בן הרמב"ם בתשובה שהרמב"ם התיר הלכה למעשה יין של קראים ולא דנו כיון של גויים.

⁵ רבינו יונה בשערי תשובה (סוף שער א) מפרט את דרכי התשובה, ובעיקר העשרים כתב: "להשיב רבים מעוון... שובו והשיבו מכל פשעיכם - למדנו כי זה מעקרי התשובה". ועיין בהערה 2.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
 הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
 ראשי הכולל

יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.
 תשובות לשאלות מרבני הגולה. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

חברי הועדה המייעצת:
 הרב זלמן נחמיה גולדברג
 הרב נחום אליעזר רבינוביץ
 הרב ישראל רוזן